НИКОЛАЙ ХАЙТОВ
ПОД СВИРКАТА НА ЛОКОМОТИВА

chitanka.info

Една дупка опропасти живота ми — една проклета пещера в землището на родното ми село. Тогава бех дете, пасех воловете и често се навъртах около тая дупка. Старите разправяха, че имало вътре скрити хайдушки пушки и аз — мераклия за пушка, реших да се вмъкна в пещерата и да си взема една. Пещерата се оказа навътре много тясна, понечих да се връщам, но дрехата ми се засука и аз се намерих заклещен в тъмнината, без да мога да шавна нито напред, нито назад. Виках, но в такова глухо място кой ще чуе?

В тая дупка прележах от пладнина до вечерта и благодарение че бех закачил торбичката с хляба на една борика до пещерата, другите воловарчета разбрали, че съм вътре, извикали хора, та вързаха краката ми с въже и тъй ме изтеглиха навън — занемел от студ и страх. Оттогава ужасът от тясно и тъмно ме е преследвал цял живот. Във всичко съм нормален и здрав, намеря ли се в тъмно и тясно — полудявам. Наречи го фобия, мания — както си щеш, но това е слабото ми място — тъмното и тясното!

За беля, в живота все ми е вървяло на тъмно и на тясно: от изба — в изба, от кауш — в кауш. Шестнайсетгодишно аргатче, аз вече знаех наизуст брошурката „Кой на чий гръб живее“ и я рецитирах пред работниците в Араповския манастир. Само че доложиха на игумена за тия рецитации и аз се намерих в аязмото два и половина метра под земята. Добре че имаше прозорче: гледах само в небето и това ме спаси.

По време на стачката на водопроводните работници хванаха мене и Георги Найденов и ни заключиха в барутницата — дупка, изкопана в скалите, с врата, където се складираше барута. Беше и тъмна, и тясна, но големият ужас не се получи, защото бехме заедно с Найденов. В тоя арест нямаше побоища, но душите ни извадиха с някакво си нямо, идиот. Надзирателят на компанията беше подучил това нямо да идва пред вратата на барутницата, когато нямаше никой, и да хвърля през цепките на вратата трески от запалена борина… А имаше вътре дванайсет сандъка с барут и ние с Найденов тъпчехме с голи пети запалената борина, за да не хвръкнем с барута.

Играеше си с живота ни тоя идиот и беше страшно, но такова страшно се търпи, не е като ужаса от тъмното и тясното. Краката ни до коленете само на фуски станаха, но агитаторите не изказахме.

Като войник в 9-и полк хвана ме поручик Гаргов с „Работнически вестник“ под куртката. Караше ме да кажа по какви канали вестникът идва в казармата. Би ме с тъпото на шашката и с камшик. Но аз мълчах. Вестника тогава нави около врата ми като шалче и го запали — пак канала не казах, ей го белега ми от „Работнически вестник“. Побесня тогава Гаргов и заповяда да ме закарат в артелната — имаше там една голяма празна бъчва, изостанала от Пловдивското изложение, бъчва с капак, колкото човек да се провре. Заповяда на караула да ме набута в тая бъчва. И това ме ликвидира. Признах, че вестника съм получил от офицерския кандидат Кръстю Кръстев и го разжалваха на кандидат-подофицер, а на мене пред цялата рота ми ударихa двайсет и пет на голо.

Това беше дванайсета година, август. Не беше се отворила още Балканската война, но явно се говореше за нея и аз с голямо нетърпение я чаках, защото твърдо бех решил, като започне стрелбата — тайно да пречукам моя взводен. Само че малко преди войната тоя звяр го преместиха в друга част и тайният ми план пропадна. Ако съм знаел какво значение ще има тоя Гаргов в моя живот, щеше под земята да го намеря и да го застрелям, но откъде да зная, че след единайсет години ще се срещнем пак с тая гад и тогава ще ми разплаче фамилията окончателно!

През дванайсета година тесняците в нашата околия се преброяваха на пръсти, но след войната, като ни ядоха въшките, партията стана сила и по време на въстанието през 23-а градската организация извади седемдесет и шест души с пушки, двама с картечници, седем души с бухалки — отделно въоръжените с брадви… Четири дена държахме града и респектирахме пехотната дружина, но като пристигна товарната артилерия — отстъпихме. Пръснахме се из балкана и полека-лека се стопихме: останахме една група от дванайсет човека измежду най-твърдите, като смятахме да продължаваме борбата като наказателна чета.

Тогава разбрах какво нещо е нямане на сол. Десетина дена карахме на зелена царевица, но това нямане на сол ни умори. На горещи камъни пикаехме и ги облизвахме, та от малко-малко да ни засоли, но и в урината солта като че се бе загубила и пикаенето не ни спаси. Тогава се реши аз и още един от четниците да слезем в моето село и да донесем сол. Макар че са бех вече изселил в града — имах

свои, на които можеше да се обадя и разчитах да ми дадат сол. Не щеш ли — попаднахме на засада, хвърлиха бомба и другаря ми убиха, мене зашеметиха и плениха и аз се намерих в Пловдив, в „Ташкапия“ — ако си чул!

Имаше там набутани със стотици хора, но за мене като окръжен съветник и по-интересна птица отредиха специален кауш. И още същата нощ ме изведоха на разпит. Водят ме в някаква стая, на вратата с военен караул. Като влизам вътре, гледам — два пагона на полковник. Полковникът рови някакви книжа, не се вижда в лицето, но ушите му се виждат — клепнали уши, рязани сякаш, сетне залепени, обраснали отвътре с черни косми. Стана ми ясно — Гаргов! А той, като изправи главата си, погледна ме, а след това стана от стола и приближи, за да ме види по-отблизо.

— А бе ти, казва, не си ли оня, дето рева в бъчвата? В артелната на девети полк?

Нямаше как да се отрича: потвърдих.

Покани ме да седна, даде ми цигара.

— От тебе, казва, едно се иска: да ми кажеш точно къде се намират твоите бандити. Надявам се, че като стари познати лесно ще се разберем.

Опитах се да лъжа, да извъртам, но предатели бяха ни точно нарисували колко сме, които сме и горе-долу къде се движим.

— Говори истината! — заплаши ме Гаргов. — В противен случай ще те набутам в една бъчва и този път — в името на бога и на царя — наистина ще те удавя!

Ако беше ме удавил — добре, но той — разбрал къде е слабото ми място, не ме удави, а ме държа в тази бъчва — не помня три ли, четири ли дена, докато косата ми окапа, а ужасът ме така смаза, че аз казах на караула да доложи на полковника, че съм готов да направя каквото иска.

Операцията беше подробно разработена лично от полковника. Аз трябваше да вървя по билото, сам, със свободни ръце, но спънат в краката с букаи, навити с памук, за да не дрънкат, и така нагласени, че нормална крачка да мога да правя, но да не мога да бягам. В същото време към лагера, по двете дерета от двете страни на билото, щяха да се движат две колони войници, да обхванат лагера като в клещи. Полковникът предполагаше, че хората може да не са в лагера и тъкмо

затова му бях нужен аз: движейки се в планината, да послужа като примамка за моите другари. А той се надяваше, че те ще ме очакват, защото след моето залавяне комендантът на селото отрязал всички пътища за към балкана, за да не научат другарите ми какво се е случило. Освен това в дрехите на убития другар щеше да върви с мене дегизиран като четник един подофицер, уж че аз куцам, а той от време на време ме подкрепва, хем за по-добра имитация на положението, хем за гаранция, че ако аз реша да сигнализирам, да бъда разстрелян моментално, съгласно заповедта на полковника.

Едно нещо само полковникът не можеше да знае и да предвиди: че на тръгване аз уговорих с четния командир, ако на другия ден вечерта не се завърнем — да има предвид, че нещо се е случило, и да взима необходимите предпазни мерки. Аз вярвах, че той вече се е махнал от къшлата, където лагерувахме, и затова тръгнах към мястото без особени угризения.

Едно мислех аз, но друго се случи.

Вървиме с подофицера и наближаваме къшлата. Гъсти буки, нищо се не вижда, но аз имам остър нос — улавям, че мирише на пърлено. Това беше миризма на пърлена кожа, телешка. Бяхме изяли едно теле, а кожата му скътахме уж цървули да си правим, но като нямаше какво друго да се яде, започнахме да режем от телешката кожа, да я печем на жар и да гвачим, за да залъжеме глада. Нашите беха, значи, там и в момента пърлеха от телешката кожа! Колкото беха останали — настръхнах, като си помислих какво ще стане, и моментално започнах да викам:

— Бягайте, войската ви загражда, бягайте-е-е!

Знаех, че подофицерът ще стреля в мене, но бех изтръпнал и ми беше все едно. Не знаех, че заповедта на полковника била друга: на всяка цена, при всички обстоятелства да ме запази жив! Ето защо подофицерът не стреля, ами се хвърли устата ми да запушва. Събори ме на земята и започнахме да се търкаляме, но аз продължавам да викам, по-право — да рева. Опита се подофицерът да ме удари по главата с пищова, за да млъкна, но аз блъснах ръката му и пищовът гръмна. Хвана ме тогава за гушата и започна да ме стиска, докато се пусна пред очите ми червена мъгла и съм загубил съзнание.

Когато дойдох на себе си, намирах се в „Ташкапия“. След това искаше Гаргов да ме заравя жив, да ме застрелва, да ме дере, защото

четата се беше изплъзнала и дори беше преминала в Сърбия. Изправиха ме най-сетне на разстрел, претракаха пушките, но имаше в тая команда и добри войници, не стреляха всички в жива цел, и аз се намерих под няколко трупа — с една драскотина в бута. Направих се на мъртъв и когато ни изринаха в Марица — с плаване, лека-полека излязох в една бахча и тъй се спасих.

Когато мина вихрушката, легализирах се и заживях, но здравето ми беше така разбито, че когато през трийсет и трета година ме затърсиха за конспиративна работа — отказах.

— Как е възможно да се откажеш ти, септемврие, борец и комунист? — възмутиха се другарите.

— Верно, комунист съм — казах тогава на другарите — и в душата, и в червата, но трябва да ви кажа: аз съм човек дефектен, с фобия, в очите ми — трахома, стопил съм се на петдесет и две кила и всичко по тялото ми още преди двайсет и трета година ми е натъртено. Ще ме свият утре на менгеметата в участъка и току-виж — издънил съм ви всичките.

Вместо правилно да ме разберат, обявиха ме за капитулант!

През четирисет и трета брашно давах за партизаните, след Девети блъсках крак заедно с всички, но това „капитулант“ си ми остана.

Миналата неделя идва внукът ми разплакан от училище:

— Дядо бе, вярно ли — казва, — че си капитулант?

— Защо бе, дядовото, кой ти каза?

Разказа ми тогава детето, че на една среща на пионерите с антифашисти от града един, като разказвал за подвизите си през трийсет и трета година по време на тютюневата стачка, казал, че аз съм бил един от огъналите се в борбата и минали в капитулантство.

Покрай внука настръхна и бащата.

— Такова време е дошло, че и аз, и децата ми — казва — ще теглят от твоето капитуланство.

— Защо? Какво си претеглил — питам го — ти от мене?

Започна да ми изброява той — стари петали да вади: че, ако съм бил активен борец, той нямало да е началник-склад, а директор, големият му син щял в университета да се учи, а не да ходи войник!

— Кой му е — казвам — крив, че е натрупал в дипломата седем тройки?

Това му говоря аз, но той — навил се, че аз съм причината за всичко, и само това си знае: „Ако те беха признали за активен, аз щеше да съм директор, а синът да е в университета!“

А от завчера — нова вина: преместили жена му от трета в пета прогимназия! Ако съм бил активен, нямало да я подритват. Аз се чудех защо снахата, като минава покрай мене — гледа в земята и фучи, а то ето за какво било.

Преди няколко дена пък разправия и със зетя.

Той е шофьор на пикап и вади хубави пари, но чул, че негови колеги от „Международни превози“ си надонесли от чужбина мерцедеси, и идва при мене да пита нямам ли „горе“ някакъв дирек да го подреди в международните превози.

— Изгниха — казвам — моите, септемврийските дирецi — нямам!

— Язък — казва, — че се броиш за антифашист! Такава нищо работа да не може да оправиш!

Хванаха ме дяволите и го нарязах като кисела краставица:

— Това, че не мога да те вредя за мерцедес, още не значи, че моята антифашистка дейност е „язък“! Аз не съм се борил за мерцедеси и дирецi, а съм се борил, зетко, да няма търтеи!

Тогава и зетят изплю камъчето:

— Борил си се — казва, — ама си капитулирал и затова сега разправяш врели-некипели, че не си се борил за мерцедеси. Защото никой те не бръсне, затова!

— Марш! — казвам. — Папуняк с папуняк! Събрали сте се около мене все такива рахитични, дето барат на чия гърбина да се подпрат!

Оттогава не е стъпил у дома, нито жената си пуща да ни види, нито пък децата. Не го било заболяло за друго, ами за това, че съм ги нарекъл „рахитични“.

Зарад тях влязох в пререкание и с жената.

— С тия остри думи всички ще пропъдиш около себе си. По-добре мълчи си и не им обръщай внимание — съветва ме жената. — Защото им е прекипяло и на тях.

— За какво да им е прекипяло? — питам аз жената. — За какво? На единия му е прекипяло за директор, а на другия — за мерцедес! Срам го било от трабанта, че той единствен в града бил останал с трабант! Затова му е на него прекипяло! Много ми се иска да имаше

как да се върнат тия мои хора, ако не за повече, за месец или два в нашето, аргатското време, да покопаят с дикел на Манолкьоолу, а той с чадъра копките да им брои! Да прекарат една зима без дърва в гола стая, без креват, както сме карали аз и ти! Да нямат в джоба си пет стотинки, на медицинското за марка! Това ми се иска да помиришат, та не само ще прекипят, ами ще кабардисат!

Насолих ги, както трябва, но кръвното качих на двеста и двайсет и запищя в ушите ми една локомотивна свирка — не ти е работа. От миналата сряда свири и не спира.

Викам на бабата:

— Композицията е готова, бабо!

— Коя композиция? Каква? — чуди се тя.

— За оня свят. Стягай погребалната ми риза.

— Ще извикам доктор — рече бабата, — кръвното ти да свали.

— Няма нужда да го сваля! Нека се качва, че да си вървя, докато е време!

— Защо? — пули се бабата.

— Защото партията ми прости и си ми остави червената книжка, но моите хора няма да ми простят, че не са ме признали за активен! Вината ми оттук нататък ще се увеличава, няма да се намалява. Поколението ще се размножава и вината ми ще се увеличава, защото един ще иска директор да става, друг — дипломат, трети — външна търговия да захване. Ами тогава? Как ще ги гледам в очите? Къде ще се дена?

— Недей се трови! — казва ми жената. — Просто недей да мислиш за тия неща…

— А за какво да мисля?

— Хубавите работи можеш да си спомниш отпреди. Защо мислиш само за сега?

Беше ми го препоръчал докторът същото, казал го и на нея, види се, и тя, сиромахът, ми дава същата рецепта. Грижи се жената, значи, не бива хатъра й да строша.

— Добре! — казвам. — Хайде да си припомняме хубавите работи! Откъде да почна?

— Ами от детството…

За детството какво да си припомням? — За въшките, дето са ме яли? Три години слуга в кръчмата на Найдю Николов, две години аргат

в Крумово. Една година — в Козлук и още две — у Георги Славов в Козаново. Слагаше ни само лук и хляб, та направихме тримата аргати стачка. Издигнахме лозунг: „Да се смени лукът в торбата със сланина, и второ: да не се работи в неделя!“ Една седмица точно в жътва хвърлихме сърповете и волю-неволю — накарахме го да се съгласи. От тия години това е единственото хубаво! Сетне той подкупи аргатина Димитър да ме блъсне с мотиката по главата, както копаеме в лозето, но той са беше предварително нацепил за кураж, та вместо по главата, удари ме в рамото и тъй се отървах — жив и здрав… За да ме гони сетне козановският поп Гьорги с кон и с кама, че като мене „чучулисти“ и безбожници били причина, дето падал град и ставало суша…

— Остави ги тези работи — вика ми жената. — Нека да говорим занапред!

— За какво?

— За каквото ти е интересно.

— Ами да приказваме тогава за машините! Какво ще стане с хората, като започнат машините да вършат работата им? Човекът в труда се е развил и е станал човек, а машината, която изработва той, го замества не само във физическия, но и в умствения труд. Ако не всички хора — болшинството… Какво ще правят хората без труд? Как ще се развиват те без него?

Ще стане ли човек по̀ човек?

На тоя въпрос сме се спрели сега засега с бабата. Аз дълго не мога да приказвам, затова си почиваме и започваме отново. Тя, хитрушата, знае ми нрава и затова ми се явява винаги в опозиция. И понеже аз си служа понякога с цитати от Луначарски и от Ленин, за да бъде и тя във форма — започна и тя справки да прави, в библиотеката ходи, чете „Работническо дело“, „Наука и техника“, слага очила над очила и се въоръжава с контрацитати, за да поддържа спора на висота. Само и само да ми отвлече вниманието от фамилиарните и личните ми дертове, да продължи дишането ми още с някой месец или година…

Милата ми баба! Ако още заслужава да се живее заради някого и нещо, то е, за да се възхищавам на нейната красота! Жалко, че тя е от старото поколение, а инак щеше да е чудесен аргумент за очовечаването на човека!

Благодарение на нейните грижи и на овчето кисело мляко, дето прави нашият съсед, кръвното ми налягане, изглежда, спадна. Пак се чува локомотивната свирка, само че не тъй силно, като да е пред вратата, а е гарирал, изглежда, зад баира и чака да си довършим спора с моята баба: как ще се развива човекът далече от природата?

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.